

JAK SE ŘÍKÁ BÁSEŇ

MARTIN PATŘIČNÝ

JAK SE ŘÍKÁ BÁSEŇ

MARTIN
PATŘIČNÝ

Jonathan
LIVINGSTON

50 let s ní, s básní...

*Všechny citace uvádím s dobrým úmyslem i úctou.
S radostí.*

© Martin Patříčný, 2025
Design © Martin Patříčný a Jakub Náprstek, 2025
ISBN 978-80-7551-395-3

Obsah

Místo úvodu / 6

Návod na čtení knihy / 10

Jak to říkat? A taky jak ne. / 18

Hlas / 37

Zamilované / 41

Sláva básní a Nej nej nej / 73

Noviny, Párkař a kalendář / 105

Motiv, námět, proti smutku / 129

Práce s textem / 144

Obrazy nejen básnické / 161

Kdo je kdo / 179

PŘÍLOHY / 193

Antika pro začátečníky, Mácha, Palivec,

Zpráva o Vánoční svitě

Místo úvodu

Martina Patříčného znáte od dřeva,
ale nejen dřevem živ je člověk.

A jaký vlastně je autor téhle knihy?

Společně s jeho synem jsme třeba vezli jeho dřevěné obrazy na výstavu do Paříže. A to se vám jen tak nepříhoda, aby český spisovatel a výtvarník v jedné osobě zastavil provoz na nábřeží Seiny v největší odpolední špičce. A Martin ano.

Nebo si nechte vyprávět o návštěvě Louvru, do kterého pronikl mimo bezpečnostní rám. Se svojí nebetyčnou drzostí ukázal průkazku knihovny v Kralupech. A táhnul mě za ruku. S velikým zavíracím nožem, který najednou objevil v kapse, mě seznámil až v expozici před obrazem Hieronima Bosche. V pohodě mi povídá: „Teď jsem ho našel v kapse.“ Do smrti smrtoucí mě bude mrazit při představě, jak nás ochranka, policie a možná i celá francouzská armáda zatýká a já svojí francouzštinou vysvětluji, že Martin je výtvarník a spisovatel, že není terorista.

Potom to sročení davů v centru Paříže! Svou roztomilou angličtinou koketoval se servírkou natolik, že po něm vystartovali dva, asi její známí. Ale ona Martina chránila a toho jednoho svého zastánce tloukla deštníkem, až musel utéct. Toho si lidi všimli. A to moje zážitky s Martinem prý nejsou nic proti tomu, co o něm vyprávějí jeho milí bratři.

S Martinem jsem dělala už jednu knihu, jeho Monografii. Nejdříve jsem mu vodila do ateliéru studentky žurnalistky, ale nějak to nedopadlo. Jedna mi dokonce celou cestu zpět do Prahy plakala v autě. O Krásce a Netvorovi? Díky tomu vznikla naše spolupráce. Následovalo skoro 3/4 roku práce nad knihou, Monografií. Knihu vydal Ing. M. Gálik, ISMC, připravilo studio Hozák v roce 2009.

Když teď nedávno přišla od Martina nabídka na redakci jeho další knihy, první moje myšlenka byla, jaký to zase bude úžasný zážitek. Za pár let jsem už tak trochu zapoměla, jak je strašný (Lesů pán). A nespčetla jsem se! Byla to jízda!

Byla jsem na mnoha Martinových Dřevěných večerech. Dostal od Boha dar řeči. Je potěšení slyšet ho, jak recituje, přednáší básně. Slyšet ho zpívat a hrát, pro lidi. Ano, Bůh k němu byl štědrý. V jeho podání postavy z básní i přes 2 tisíce let staré nejsou vzdálené, bez života. Jsou najednou vedle vás. Vtáhne vás do příběhu, do děje. Přitom je všechno tak přirozené, běžné, normální! Ani si neuvědomíte, že jste celý večer slyšeli vlastně „jen básně“.

Jsem velice ráda, že kniha bude mít mluveného sourozence. Martina jsme přesvědčili, aby audioknihu vyprávěl on sám.

Když jsem si poprvé přečetla autorský text Jak se říká báseň, vyvstala pro mě ta důležitá otázka. Komu je kniha vlastně určena? Ženě, ženám? Nebo mužům? „No, ženám, samozřejmě,“ řekne Martin.

„Ale v tom případě ženám ukážeš, že jsou na světě muži, kteří si jich váží. Vzhlíží k nim a mohou je milovat tak, že jim říkají i básně. Kde takového muže ta žena v současném světě najde?

Romantika. Kde ho má hledat? A hlavně jak? Má si podat inzerát? Hledám muže s poezií? Hledám poezii s mužem? Já bych to napsala pro ženy i muže.

Aby mohla žena dát knihu jako dárek svému muži, pro inspiraci. Muž zase ženě, aby si uvědomila, jaký vzácný poklad doma má. Oba leží v posteli a před usnutím muž čte ženě každý večer kousek kapitoly. Moc hezká představa. Ale píšeš to Ty.“

Snad se mi povedlo vám trochu přiblížit, jaký Martin vlastně je. Můžete milovat neřízenou střelu? Někoho, kdo přenese poezii i do dřeva, umělce, který nemá rád davy, ale kterého nezastaví ani bezpečnostní rám.

Přeji vám co nejvíce zážitků při čtení téhle knihy. Ať jsou stejně nebeské, jako byly pro mě, když jsem si při korektuře jednotlivých vět představovala, jak mi je Martin pomalu předčítá, jak mi recituje úryvky básní...

/ Amálie Maurer /

Nikdo se nebude nudit!

Když se řekne slovo báseň, všichni hned zvažní.
Myslí na ty blbosti jménem „Velké umění“ a zůstávají s úctou stát.
S úctou? Pomyslnou úctou?
A v duchu už se připravujeme na nudu...
Tak ne!
Tohle ne! Nic takového tady nenajdete!
Spíše se spolu zasmějeme...

„Velké umění je jako Bůh, každý má toho svého.“ / MP /

Návod na čtení knihy

Když někoho cituju, je to psáno písmem, které je nakloněné, kurzívou.

Drby, komentáře a poznámky mimo hlavní proud textu jsou bezpatkovým písmem.

Značka MP – autor knihy.

Všechny básně, to si prosím vás pamatujte, rozdělují na dvě části. V první jsou ty, které mohu vyprávět, říkat nahlas, recitovat. Abyste z nich něco měli hned napoprvé.

Ty druhé jsou pro **čtení** a snění, které si většinou nechávám pro sebe. Tady píšu především o těch prvních. O básních, které padesát a víc let ožívují. Třeba jen, aby nám na chvíli udělaly radost.

Omluva, kterou budu opakovat.

Číst poezii je jiné, než číst souvislý text, prózu. A tady máte obojí najednou. Pro někoho možná obtížné čtení. Někdo si kombinaci textů bude vychutnávat.

Básně si můžeme ještě dál rozdělit. Na ty, které vyprávějí příběh, říká se jim epické.

A ostatní, kde příběh nenajdeme, vyjadřují spíš pocity, náladu. Těm říkáme lyrické.

Dalo by se říct, že jestli věta je zapsaná myšlenka, potom verš, část básně, je zapsaná nálada.

Nejsem odborník přes poezii! Nejsem odborník ani přes recitaci. Ať už to znamená cokoliv. Psal jsem tuhle knihu, abych se konečně něco dozvěděl o svém vztahu k básním.

Možná proto si lidé psali dopisy. Dříve většinou rukou. Když přemýšlíte o nějakých důležitých věcech, je dobré psát si poznámky rukou. Nemáte pak totiž mezi hlavou a tělem prostředníka. Co s člověkem udělají různí prostředníci, zvláště električtí, se ukáže až za řadu let.

Jestli jste ještě nikdy báseň nečetli, ani neslyšeli, vzpomeňte si na text písničky, kterou máte rádi. Je to podobné, jako když báseň oblečete do muziky, do melodie.

/ Ediční poznámka:

S básní se setkáváme již od mateřské školky. /

Víte, že jsou už celé knihy o přesvědčování? Ano. Jak někoho přesvědčit, přemluvit. Třeba, aby si něco koupil. To je celá věda.

Ale chci já někoho, třeba vás, tebe nějak přesvědčovat?

No, vlastně ano. Ano, chci.

O čem?

Že čist báseň je zdrojem radosti, potěšení?

Může nám báseň půjčit kliku od dveří tajných komnat? Můžeme odletět s růžovými plameňáky do teplých krajin svých snů? V tom nejkrásnějším světě nás vítá vlastní fantazie? Říká nám, že lidé jsou tak báječní, jaké je chceme mít. A milují nás! No ano, už to bez nás nemohli vydržet! Lodička, která má žebrování z veršů, pluje po hladině plné květů.

Věřilo se, že svět leží na krunýři želvy. Pod ní je jiná želva a pod ní ještě další. Ale krunýř může prasknout. Pak bude celý svět držet pohromadě jenom kůže, která je pod ním. Ta slabá, tenká kůže. A to je kultura. Vzdělanost. Civilizace. Co by bylo bez ní? To si neumím a nechci představovat.

Na tenké kůži jsou taky zapsané básně. Každý člověk jich vidí kolik? Kolik jich potká? Někdo málo, někdo víc.

Ti, kdo psali básně, věřili. Někteří bohům, jiní Darwinově evoluci, další jen lidem. Bez víry a bez toho – mít rád – se nedá dělat vůbec nic.

Otdeť jsme s touhle knihou na jedné lodi. Nebo jak někde napsal J. R. Kipling, jsme jedné krve, ty i já.

To bylo ovšem ještě před J. Janským. Objevil v roce 1907 krevní skupiny. Jakou skupinu máte vy? Lyrickou nebo epickou?

Vítejte v klubu! V klubu poezie!

Někdy se může zdát, jako by „poésie“ (jo, takhle se to slovo dřív psalo) někam odešla. Jenže kam by šla? Pryč od nás? Šla do teplých krajin? Šla do modravých dálek? Do Paroma? Do Prahy? Do Podolí?

Kromě toho nemá nohy, no.

Někomu taky připadá, že poezie je něčím, co se může ze života škrtnout. Jako by byla nepotřebná. A to je veliká, veliká...

■ ... vona na to: „Vole, vole, to je **kravina**...”

A já ji tak rád mám. A z té velký lásky...

Čtením básní budete krásní. Čtením básně budete krásné. Možná je snazší si nechat udělat plastiku, ale báseň vás prozáří zevnitř. Verše můžou tu zvláštní chvíli uchovat.

Časem byste si mohli zkusit, opatrně, najít některou z těch básní celou. Objevit v ní něco svého, něco jiného, než vám říkám já.

Nebo jinak.

Ráno vstanete a už to jede. Snídaně pro dvě děti, dohlédnout na mytí, přichystat oblečení.

„Tohle tričko, košili nechci.“

„Já chci k snídani hrušku, ne jablíčko.“

„A mami...“

Konečně se vykodrcáte a dovedete děti do školky a školy. Spěcháte do práce a myšlenky se vám řítí o překot. A přece, přece je to čistá, báječná radost! Děti jsou zdravé. Práce vás baví. Manžel po vás pořád ještě touží, umíte si to zařídit, aby toužil. A přes všechny kecy pseudofeministek, odměna, kterou dostane, je tak sladká! So sweet! A vrátí se vám.

Tak co říkáte? Život jedna báseň, ne?

Tady stojíme a odtud se budeme rozbíhat do různých směrů.

Chce-li mít někdo sledovanost, musí psát o tom, co zajímá všechny.
Co má dělat ten, kdo je jiný? Kdo není „masovka“?

Nemůže být každý W. A. Mozart. Ale můžeme přece
za ním aspoň kousek cesty jít, vědět o něm. Jestli nevěříte
na Nebe, tak odkud on třeba tu Zuzančinu árii měl?
Z opery Figarova svatba.

Jinými slovy, proč tahle kniha?

Protože je potřeba. Je na ni vhodná doba. Nikdo jiný ji nena-
píše. A vlastně ani napsat nemůže.

Co má dělat ten, kdo lidem říká básně?

Musí se vám chtít ji říkat, tady a teď.

A ještě něco, pokud nejste vyloženě geniální, měli byste před-
tím alespoň nějaký čas trochu žít. Myslím skutečně žít, mít něco
odžito.

„... slitování s našimi omyly, slitování s našimi hříchy...“

/ G. Apollinaire /

Virtuální realita se nepočítá!

Víte, že jedna část žaludku krávy se jmenuje kniha?

*„A od těch časů /krtek a kráva/čepici trávě/ do dneška
dává...“ / F. Halas /*

Jak to říkat? A taky jak ne.

Jak ne?

V kravatě, upjatě a v saku. To ne. To radši třeba v pytlí.

Ano. Můžete použít i pytel, bude-li k němu sedět text. Možná i to sako. Bude-li proč.

Veselé příhody při vyprávění básní, jak lidé reagují. O Lídě, která neměla punčocháče. Proč slečna ve velké večerní nemůže být bosa. Na jednu kytaru mohou hrát i dva. Co řekla drzá loutka Karolínka. Večery v Národním muzeu – Kolik rozepnout knoflíčků?

Komediant, kterého v sobě mám, mi vždycky našeptává, že jako lidi máme rádi divadlo. Říkám třeba Fryntovu veselou hříčku o ševci. Hledá něco na skříni a nemá štafle. Tak vleze na židli. Samozřejmě spadne. A najde to, co hledá? Nakonec to taky není ono.

*„Na židli vylezl a vzpažil,
v obydlí svém štaflí nemaje
a ten předmět uchopit se snažil
jenomže stál příliš u kraje...”*

No a já prostě v těchhle místech opravdu vylezu na židli a trochu na ní u kraje balancuju.

„... strašlivý je nenadálý pád...“ / E. Frynta /

Upoutám pozornost, takový fór nikdo nečeká. Vtáhnu lidi do děje, a přitom neruším příběh. Panu Fryntovi by se to líbilo?

Panu Vyskočilovi, učil autorské divadlo na DAMU, se to líbilo. I když o tom slyšel jen vyprávět.

Probírám v téhle kapitole i nějaké nápady, jak báseň inscenovat. Jak a proč použít rekvizity, scénu. Leccos se vám může hodit.

V první chvíli musíte cítit lidi. Mít je rádi. Navázat vztah.

No, ano, odhadnout publikum! Co vůbec ti lidi chtějí? Většinou to, co už znají.

Nejjednodušší je na nic si nehrát. Jsem takový, jaký jsem. A chtěl bych vám něco říct. Víím, že vás to potěší a udělá vám to radost.

Ale taky to takhle někdy udělat nejde. Vyprávěl jsem, myslím v Olomouci, o básních, dřevu a lidech. Mělo to být pro „veřejnost“ jenže pořadatel se bál, že lidí přijde málo. Tak to moje vyprávění nabídl školám.

Aula na fakultě, lavice stupňovitě nahoru a samí mladí. Myslím, že leckdy ještě pubertální věk. Pak, asi už potřetí, za mnou přišli organizátoři, jestli budu promítat a jestli chci mikrofon. Tak jsem jim řekl, že potřebuju dva kbelíky a konvičku na zalévání. Vybral jsem si ve třetí řadě jednu „starší“ slečnu, asi dvacítku. Šel jsem jí tiše říct, že jí dám svou knihu, s věnováním, nástěnný kalendář k tomu. Když mi pomůže udělat fór. Kývla. Nahoře v aule jsem pozornějším pohledem zjistil skupinku sígrů rozhodnutých zřejmě se bavit na můj účet. Vybral jsem toho největšího. Poprosil jsem, jestli by pro mě mohl něco udělat. Klackovitě přišel dolů. Poslal jsem ho s jedním kbelíkem ven, pro trochu hlíny...

Jak to říkat? A taky jak ne.

Teprve pak jsem začal. Zeptal jsem se, jestli mi budou rozumět i bez mikrofonu. Protože to, co jim řeknu, je bude velice, velice zajímavé. Ale nakonec jsem se toho mikrofonu chopil.

Vždycky na začátku říkám báseň. Tentokrát ne, přešel jsem hned k věci. Oznámil jsem, že uděláme jistý pokus. Mezitím se vrátil můj pomocník s kbelíkem hlíny. Požádal jsem ho ještě o vodu do konvičky. S hlínou a oběma kbelíky jsem přešel k vybrané slečně, Lídě. Řekl jsem jí, že bych chtěl, aby do toho kbelíku strčila nohu. Zatrnulo mi, protože kdyby měla punčocháče, byl bych asi v loži. Naštěstí měla jen punčochy, co šly sundat. Jednu si stáhla, já jsem jí nastavil kbelík.

Celé jsem to komentoval, že Lída dává nohu do kbelíku, já jí tu nohu zasypávám hlínou a zalévám. Vykonal jsem. In natura. Doslova tak jsem to udělal. Už chápete?

A povídám: „Myslíte, moji mladí přátelé, že se tímhle způsobem naše Lída rozmnoží? Když si počkáme, uvidíme, jestli se jí na noze udělají nějaké pupínky, pupeny. Jestli její noha vypučí, vyžene výhonky nebo ne. A to je ten důležitý rozdíl mezi námi lidmi a keři nebo stromy. My se pomocí odkopků, hřížením, rozmnožit nemůžeme.“

„Za chvíli zjistíte,“ nahlédl jsem pozorně do kbelíku s nohou, „že to opravdu nejde.“

„Protože si myslím,“ pokračoval jsem, „že ve vašem věku vás asi nic nezajímá víc než právě rozmnožování, pojďme se podívat právě na ně.“

„I když vlastně většina z vás se přímo rozmnožování chce zatím asi vyhnout. Na rozdíl od těch činů, které k němu vedou.“

Pak jsem přešel do historie. Co jsme se učili my starší. Jak až do 70. let vlastně nejen humanitní vědy, ale i biologie, učily částečně nesmysly. Jako bod obratu jsem uvedl Sobecký gen, práci R. Dawkinse, britského evolučního biologa, z roku 1976.

Pokračoval jsem různými namlouvacími obřady v říši zvířat i v říši lidské. A světe div se, dostal jsem se k básním. Pomohou při namlouvání. Ke dřevu, ze kterého jsou hudební nástroje. Mezi tím jsme pečlivě prohlédli Lídinu nohu. Umyli vodou z konvičky, utřeli papírovými kuchyňskými utěrkami. Hned se našli dva dobrovolníci a nechyběla sranda. Jeden z nich si s tou nohou hrál, utíral mezi prsty a „masíroval pro zahřátí“ tak dlouho, dokud mu ji neodebrala.

Až nakonec, před poslední básní, jsem uzavřel otázkou, která dodnes není uspokojivě zodpovězena.

„Proč to tak příroda zařídila? Proč vlastně máme dvě pohlaví?“

Jakou jsem dal báseň nakonec?

Jelikož a Tudíž zase od E. Frynty. Jak spolu mluví dva mroži. Jeden se jmenuje Jelikož a druhý Tudíž.

*A copak dělá Leč a Byť a vaše malá Pakli?
A museli se políbit, až jim kly o kly cvakly.
Co báseň říká? Jelikož je velmi moudrá, tudíž
nám říká, že mrož Jelikož měl bratra jménem Tudíž.*

Ještě mimochodem, já si na tuhle báseň беру ponožky. Říkám do publika, že si vezmu ponožky. Mám každou jinou, jiné barvy. Lidi mi koukají na nohy, obuté. Ale já si navlékám ponožky na ruce jako maňásky. Hraju s nimi, aby bylo zřejmé, který z bratrů mrožů právě mluví. Je třeba si to trochu před zrcadlem nacvičit.

Ponožky se ještě dají, podle situace a publika, vesele komentovat.

*Nesmrdějí vám nohy, Švejku?
Poslušně hlásím, že nesmrdějí...*

Takže od nohy slečny Lídy jsme se přesunuli přes moje ponožky až k nohám Švejka. Jsou to skoky!

Odpoledne dopadlo báječně. Když se mladým něco líbí, dají to najevo. Já jsem si svou slavnostní chvíli radostně užil. S Lídou už jsem se nikdy neviděl. O dalším osudu jejím, jejích nohou, případně rozmnožení, jsem jistě předcházelo i roznožení, vám nemůžu říct nic.

Pokud takhle vesele blbnete, jinými slovy, rozvinete scénu, přežijí jednu, možná víc básní i lidi, které jinak poezie míjí.

Proč je s ní tedy obtěžovat?

Ano, proč?! Ptáte se správně.

A právě na tohle se pokouším odpovědět. I sám sobě.

Žena a muž to je věčné i vděčné téma.

Dělali jsme o tom kdysi hraný Dřevěný večer. Bylo to ještě ve starém Národním muzeu na Václaváku, před rekonstrukcí. V zasedačce, obložené dubem. Když vejdete tak vpředu vlevo. Musím se tam jít podívat, jak to tam vypadá dneska.

Jaký byl děj?

V podstatě profesorka ve „třídě“ vysvětluje publiku, klonům (hermouši) kapitoly z minulosti lidstva. Tedy i jejich minulost. Vypráví, že kdysi bylo lidstvo rozděleno na dvě pohlaví. Co to znamenalo? Že třeba do postele se nechodilo jen spát. Proč například píseň

... perina má čtyry rožky/pod perinů čtyry nožky...

byla tak chytlavá.

Potom tam přivezli na vozíčku rozmraženého hibernáta z konce 20. století. Toho jsem hrál já – role na tělo! Starého neslušníka, který vypráví i předvádí, co bylo. Čemu se říkalo láska. Kromě lechtivých historek občas zvažní, vzpomene si na svoje lásky. Zaslží a říká dokonce i verše! Má u sebe dvě ošetřovatelky, ty se o něho starají a on s nimi flirtuje a hladí je. Kloni čumějí a nechápou, co a proč to dělá.

Kantorka se za sebe i za klony ptá, jak se pohlavnost projevovala v jednotlivých druzích kultury či umění. Rozmražený odpovídá, že bez pochopení dvojího pohlaví nelze pochopit nejen kulturu, ale ani dějiny lidí.

Jak to říkat? A taky jak ne.